

Nikiforenko V.G.
Doctor of economic sciences, Professor
Tabanova A.I.
Postgraduate
Odessa national economic university

UPDATE INTERDISCIPLINARY APPROACHES TO GENDER TERMINOLOGY

Никифороенко В.Г.,
доктор економічних наук, професор
Табанова А.І.
пошукач
Одеський національний економічний університет

ОБНОВЛЕННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ПІДХОДІВ ДО ГЕНДЕРНОЇ ТЕРМІНОЛГІЇ

This article explores the definition of «gender» by various scholars. Authors give the classification of gender definition. Also authors show the lack of knowledge of certain problems of this issue. Concept of "gender" was combined and complemented by authors.

Keywords: *gender, classification of gender definition, concept of «gender».*

У статті досліджено визначення поняття «гендер» різними вченими, надано класифікацію визначення гендер та, урахувавши певні проблеми недостатньої вивченості даного питання, поєднано і доповнено поняття «гендер».

Ключові слова: *гендер, класифікація визначень терміну «гендер», концепція «гендеру».*

На сьогоднішній день в Україні питанням гендерної політики приділяється увага лише на законодавчому рівні, в той час як на практиці гендерні проблеми залишаються невирішеними. Поняття «гендер» також є недостатньо дослідженим, на даному етапі вивчення гендерної проблематики основні дослідження ведуться в рамках соціології та психології. Але ж гендерна проблематика сьогодні є важливим аспектом вивчення для економічних наук в тому числі. В Україні гендерні дослідження залишаються ще досить маргінальним сегментом науки, що зумовлено новизною проблематики у пострадянській науці, домінуванням патріархальних владних структур, необхідністю концептуального і практичного самовизначення гендерних досліджень у сучасних умовах. Тому сьогодні існує нагальна необхідність у комплексному дослідженні гендерної проблематики та термінології.

Гендерними дослідженнями займалися учені Г. Рубін, Е. Гідденс, Дж. Скотт, Е.А.Земська, М.А. Китайгородська, Н.Н.Розанова, Кириліна А.В., Кондратьєв М. Ю., Жмуров В.А та інші.

Гендерна проблематика є відносно недавно виниклим питанням і, отже, недостатньо вивченим. Проте, дане питання є проблемою міждисциплінарною, при цьому, вивчається в основному, соціологами і психологами, але наявні визначення є недостатньо повними і не розглядають економічну сторону проблеми.

Отже, метою даної статті є опрацювання існуючих понять «гендер», виявлення класифікації існуючих понять та визначення найбільш повного, за думкою авторів, поняття та його доповнення.

Перше визначення гендеру виникло у зв'язку з феміністським аналізом «сучасного суспільства» – критикою дискримінаційного становища жінок. У статті антрополога Гейла Рубіна «Обмін жінками: нотатки з приводу «політичної економії» статті» (1975) «гендер» визначається як «комплекс угод, регулюючих біологічну стать як предмет суспільної діяльності» [1]. В 80-ті роки це визначення стає основою для різноманітних концепцій. В США, де гендерні дослідження отримали статус офіційної навчальної та наукової дисципліни, в довідкових виданнях надається таке визначення гендеру: «Термін, запроваджений феміністами з метою виділення соціального аспекту відмінності статей. Коли

говорять про відмінність між істотами жіночої та чоловічої статі як про відмінність «статі», то мається на увазі їх біологічна відмінність. Коли говорять про гендер, то виходять з певних соціокультурних дефініцій (визначень) понять жінки і чоловіка, маючи на увазі відмінність їх соціального стану» [2, с. 305].

Далі наведено визначення з підручника (1989) американського соціолога Е. Гідденса, на яке в основному спираються вітчизняні дослідники: «Якщо стать має відношення до фізичних, тілесних відмінностей між жінкою та чоловіком, то поняття «гендер» стосується їх психологічних, соціальних та культурних особливостей. Розмежування статі та гендеру є фундаментальним, так як багато розходжень між жінкою та чоловіком обумовлюються причинами, які не є біологічними за своєю природою. Якщо стать індивіда біологічно детермінована, то рід (гендер) є культурно та соціально заданим. [3, с.153].

Джоан Скотт, теоретик гендерної методології, дає наступне визначення гендеру: «елемент соціальних відносин, заснований на розходженнях між статями, та основний шлях позначення відносин влади» [4, с.1054].

Далі розглянемо визначення поняття «гендер», які даються в словниках:

Глосарій гендерних термінів: гендер - соціокультурний конструкт статі, що представляє собою задані характеристики так званої «чоловічої» і «жіночої» поведінки, стилю і способу життя, норм, уподобань, життєвих цілей і т.д. На відміну від біологічної статі, гендер будується в певному соціокультурному контексті, в певний історичний період і, отже, має відмінності у часі і просторі. «Гендер» не синонім «жінок» або «жіночого». Він відноситься як до чоловіків, так і до жінок, а також до їх соціальних та культурних відносин. Важливо відзначити, що крім біологічного і соціального аспектів на гендер впливає культурний аспект [5]. Короткий словник-довідник з психології надає таке тлумачення гендеру – соціально-біологічна характеристика, за допомогою якої люди надають визначення поняттям «чоловік» і «жінка» [6].

Оксфордський тлумачний словник з психології: гендер – термін, що використовується в даний час при обговоренні відмінностей і подібності між чоловіками і жінками, їх соціальними ролями і т.п. [7].

Девід Майерс визначив гендер як соціально-біологічні характеристики, за допомогою яких люди характеризують чоловіків і жінок. Оскільки «стать» є біологічною категорією, соціальні психологи іноді посилаються на гендерні біологічні відмінності як на «міжстатеві відмінності» [8].

Концепція гендеру в радянській науці почала особливо привертати увагу дослідників з початку 90-х років. Можна відзначити, що саме соціальні трансформації кінця 80-х початку 90-х років були головним чинником, що вплинув в нашій країні на формування нового напрямку в соціальних науках, яке ще до кінця не оформилося.

Диференціація понять «стать» і «гендер» означала вихід на новий теоретичний рівень осмислення соціальних процесів. Наприкінці 80-х років феміністські дослідниці поступово переходять від критики патріархату та вивчення специфічного жіночого досвіду до аналізу гендерної системи. Жіночі дослідження (Е.Земська, М.Китайгородська, Н.Розанова) поступово переростають в гендерні дослідження, де на перший план висуваються підходи, згідно з якими всі аспекти людського суспільства, культури і взаємовідносин є гендерними. У сучасній науці гендерний підхід до аналізу соціальних і культурних процесів і явищ використовується дуже широко [9, с.102].

На думку А.Кириліної, гендер означає сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство наказує виконувати людям залежно від їх біологічної статі. Чи не біологічна стать, а соціокультурні норми визначають, в кінцевому рахунку, психологічні якості, моделі поведінки, види діяльності, професії жінок і чоловіків. Бути в суспільстві чоловіком чи жінкою означає не просто мати ті чи інші анатомічні особливості – це означає виконувати ті чи інші запропоновані нам гендерні ролі. А.Кириліна підкреслює, що важливу роль у розвитку та підтримці гендерної системи відіграє свідомість людей. Конструювання гендерної свідомості індивідів відбувається за допомогою розповсюдження і підтримки

соціальних і культурних стереотипів і норм, за порушення яких суспільство карає людей (наприклад, ярлики «чоловікоподібна жінка» або «мужик, а веде себе як баба» дуже болісно переживаються людьми і можуть викликати не тільки стреси, але і різні види психічних розладів). З моменту свого народження людина стає об'єктом впливу гендерної системи – у традиційних суспільствах відбуваються символічні пологові обряди, що розрізняються залежно від того, якої статі народилася дитина; колір одягу, колясок, набір іграшок новонародженого у багатьох суспільствах також визначені його статтю. Процес виховання в сім'ї (в особі батьків і родичів), система освіти (в особі вихователюк дитячих установ і вчителів), культура в цілому (через книги і засоби масової інформації) впроваджують у свідомість дітей гендерні норми, формують певні правила поведінки і створюють уявлення про те, хто є «справжній чоловік» і якою має бути «справжня жінка». Згодом ці гендерні норми підтримуються за допомогою різних соціальних (наприклад, право) і культурних механізмів, наприклад, стереотипів в ЗМІ [10, с. 35].

Вивчення різних підходів до тлумачення поняття гендер дозволяє узагальнити і систематизувати критерії, за якими можна розбудувати відповідну класифікацію (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення поняття «гендер»

Критерії класифікації	Автор	Визначення
Гендер – як соціальні ролі чоловіків та жінок	Дж.Хорнсбі	Термін, запроваджений феміністами з метою виділення соціального аспекту відмінності статей.
	Е.Гідденс	Якщо «стать» має відношення до фізичних, тілесних відмінностей між жінкою та чоловіком, то поняття «гендер» стосується їх психологічних, соціальних та культурних особливостей.
	Дж.Скотт	Гендер – елемент соціальних відносин, заснований на розходженнях між статями.
	Короткий словник-довідник з психології	Гендер – соціально-біологічна характеристика, за допомогою якої люди дають визначення поняттям «чоловік» і «жінка».
	Оксфордський тлумачний словник з психології	Гендер – термін, що використовується в даний час при обговоренні відмінностей і подібності між чоловіками і жінками, їх соціальними ролями та ін.
	Жмуров В.А	Термін, використовуваний при обговоренні подібності та відмінностей між чоловіками і жінками, наприклад, у розподілі їх соціальних ролей, який є в значній мірі культурно зумовленим.
	Девід Майерс	Гендер як соціально-біологічні характеристики, за допомогою яких люди характеризують чоловіків і жінок.
Гендер – як спосіб вираження відносин влади	Джоан Скотт	Гендер – це основний шлях позначення відносин влади.
Гендер – як система контролю за поведінкою чоловіків і жінок	Гейл Рубін	Гендер – це комплекс угод, регулюючих біологічну стать як предмет суспільної діяльності.
	Глосарій гендерних термінів	Гендер – соціокультурний конструкт статі, що представляє собою задані характеристики так званої «чоловічої» і «жіночої» поведінки, стилю і способу життя, норм, уподобань, життєвих цілей тощо.
	Кондратьєв М. Ю. Ільїн В. А.	Гендер – соціальна стать, багато в чому обумовлює особливості власне особистісної і групової поведінки і задає правову та статусно-соціальну позицію індивіда в суспільстві.
Гендер – як особливий соціальний інститут	Кондратьєв М. Ю. Ільїн В. А.	Гендер – соціальна стать, яка багато в чому обумовлює особливості власне особистісної і групової поведінки і задає правову та статусно-соціальну позицію індивіда в суспільстві.
	А.В. Кириліна	Гендер означає сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство наказує виконувати людям залежно від їх біологічної статі.

Отже, концепція гендеру складалася поступово, і в різний час у фокусі уваги соціологів знаходилися такі аспекти гендеру як:

- соціальні ролі чоловіків і жінок;
- спосіб вираження відносин влади;
- система контролю за поведінкою чоловіків і жінок;
- особливий соціальний інститут.

У той же час, глобальне прискорення соціально-економічних трансформацій призвели до необхідності вивчення гендерних проблем як сфери міждисциплінарних досліджень.

Узагальнюючи викладене вище, можемо констатувати, що визначенням поняття «гендер» в найбільш вузькому контексті є наступне: гендер – це соціальна стаття. Усі дослідники, що розглядають дане поняття, чітко розмежовували «стать» і «гендер», вказуючи на те, що перше поняття – це біологічна відмінність між чоловіком і жінкою, а друге – це соціальна відмінність.

На думку авторів, найбільш розширеними визначеннями поняття «гендер» є наступні:

- соціокультурний конструкт статі, що представляє собою задані характеристики так званої «чоловічої» і «жіночої» поведінки, стилю і способу життя, норм, уподобань, життєвих цілей і т.і.;
- соціальна стаття, яка багато в чому обумовлює особливості особистісної і групової поведінки і задає правову та статусно-соціальну позицію індивіда в суспільстві.

Доцільно зауважити, що на даному етапі вивчення гендерної проблематики основні дослідження ведуться в рамках соціології та психології. Хоча гендерна проблематика сьогодні є важливим аспектом вивчення економічних наук. Тому автори вважають за доцільне доповнити існуюче визначення. Пропонуємо таке тлумачення поняття «гендер»: соціальна стаття, що представляє собою задані характеристики особистісної і групової поведінки і визначає правову, соціальну та економічну позицію індивіда в суспільстві.

Таким чином, оновлення та розбудова сучасної концепції гендеру, на нашу думку, має обов'язково урахувати такі аспекти як соціальні ролі чоловіків і жінок; спосіб вираження відносин влади; система контролю за поведінкою чоловіків і жінок; особливий соціальний інститут.

Відповідно до наданих аспектів тлумачення поняття «гендер» може використовуватися і класифікація цього визначення за такими самими критеріями.

Оновлення тлумачення поняття «гендер» на засадах використання междисциплінарного підходу, на думку авторів, дозволяє не тільки значно поширити спектр дослідження даної проблеми, але й відкрити більш ефективні шляхи практичного використання наукових досліджень у цій сфері, що стає однією з ключових проблем глобального соціально-економічного розвитку світової спільноти.

Література:

1. Gayle R. The traffic in women: Notes on the «political economy» of sex // Toward an Antropology of Women. N.Y., 1975
2. Honderich T.. The Oxford Companion of Philosophy. N.Y., 1995
3. Гидденс Э. Социология. - М.: Эдиториал УРСС, 1999 - 704 С.
4. Scott J. Gender: A useful category of historical analysis // American Historical Review, Vol. 91, No. 5. (Dec., 1986), pp. 1053-1075.
5. Глоссарий гендерных терминов. Режим доступа: <http://vocabulary.ru/dictionary/4885>
6. Краткий словарь-справочник по психологии. РУДН. Режим доступа: <http://vocabulary.ru/dictionary/35>
7. Оксфордский толковый словарь по психологии/Под ред. А.Ребера, 2002 г. Режим доступа: <http://vocabulary.ru/dictionary/487>
8. David G. Myers «Social Psychology», 7th ed., 2006: Режим доступа: <http://www.akt-zakon.ru/psihologiya/8725/index.html>
9. Земская Е. А., Китайгородская М. А., Розанова Н. Н. Особенности мужской и женской речи // Русский язык в его функционировании. Под ред. Е. А. Земской и Д. Н. Шмелева. М.: Наука, 1993. С. 90-136.
10. Кирилина А.В. Гендер: лингвистические аспекты. Монография, - М., 1999. – 152 с.
11. Жмуров В.А. Большая энциклопедия по психиатрии, 2-е изд., 2012 г
12. Кондратьев М. Ю., Ильин В. А. Азбука социального психолога-практика. — М.: ПЕР СЭ, 2007. - 464 с.